

UČITELJSKI
T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V. V Ljubljani 15. decembra 1865. List 24.

I s k r i c a.

Kar v srcu mojem zbudil se
Ljubezni svete plamen je —
Za dom ljubezni svete žar,
Serce postalo je oltar.

Nebeška moč na njem svitli,
Ki plamen vroči mi živi;
In strastni piš, če bolj divjá,
Le huje mi oživlja ga.

O plami, plami, sveti žar!
Ne vgasni v meni ti nikdar!
Trositi, da bi mogel te,
Še v bratovske zaveze vse!

Josip Cimperman.

Kdaj in kako naj se začenjajo vaje v govorjenji in spisovanji;
kako naj se pri teh vajah primerno napreduje od pol leta
do pol leta v 4 razredih glavne šole, in kako v malih šo-
lah, kjer je eden ali več učiteljev? *)

Spisal Peter Cebin.

Otroci, ki nam jih starši izročujejo v šolo, že znajo ne-
koliko govoriti; poznajo reči, ki jih domá vidijo; vejo kako se
rabijo, kakšen začetek in konec imajo, in vejo tudi vse izraze,
ki jih domá slišijo; prinesejo tedaj precej lepo zbirko besedi
in jezikove zmožnosti, ki potem v šoli posebno nekterim zeló na-
gaja.

*) Častiti gospod M. L., ravnatelj v glavni šoli v Kranji, nam je poslal
v natis pričujoči spretni sestavek iz ondotnega učiteljskega zbora. Hvala!
Vredn.

Vendar je pa ta začetna vednost kaj pomanjkljiva in po okoliščinah oziroma na starše in okolico kaj različna. Otroci vejo naj več le tega, kar sami vjamejo na oči in na ušesa. Toliko pa družinsko življenje še ni izobraženo, da bi se ta ali uni družnik pravilno o tej in uni reči pogovarjal z otroci, ali da bi saj kaj čislal lepo besedo; tega se tudi tirjati ne more. Šola mora tukaj poprijeti in popraviti, kar najde sploh o poduku in v odgoji pomanjkljivega.

Za to naj se otroci napeljujejo že v prvem razredu, da dobé jasne zapopadke o rečeh, o njih djanji in stanji. Napeljujejo naj se, da bodo reči, ki jih obdajajo, na tanko ogledovali in za to, kar pri njih zapazijo, dobili prave izraze. Vselej mora se otroška poverhnost zadrževati in vsa njih pazljivost obračati na reč, ktera se počituje. Da se otroci bolj zavejo reči in njih lastnosti, dobro je, da se jim postavlja še kakšna druga reč pred oči, da jo ogledujejo po enakosti in različnosti; vendar pa morajo pred prejšnjo dobro poznati. Vselej naj učitelj pazi na to, da mu otroci na vprašanja v celih stavkih glasno odgovarjajo.

Pervi razred nima slovnice, pa tudi spisja ne; ima pa široko polje, po katerem se giblje sim ter tje, kazaje in pripravljaje se za spisje. Mladina nabira si tukaj zapopadkov in izrazov, ktere bode pozneje z umom obdelovala. Slovensko-nemški „Abecednik“ je pri nas vsa učenost na začetnike, gledé na jezik in spisje, ki je pa tudi razun nekterih berilnih spisov na koncu in vpletenih pesmic — izverstno sostavljen.

V drugi razred prinesejo otroci bolj vnanjega blaga, no tranja umska moč je pa pri teh otrocih še kaj slaba; sicer znajo že nekoliko pisati, vendar samostojno še ne morejo spisovati. Otroci v drugem razredu so še bolj posnemovavci — in to naj bo učitelju v tem razredu vodilo. Pogovarjaje se z učenci zapisuje naj učitelj lastnost ali djanje kake reči v popolnih stavkih na tablo. Učenci vidijo, kako se zapisuje, kako se rabijo ločnice i. t. d.; prepisujejo naj potem in ponarejajo za učiteljem. Le poverhnost pri učencih je kriva, če prezirajo ločnice in pismenk prav ne rabijo, kar pa je treba vedno odpravljati tako dolgo, dokler otroci na tanko ne izdeljujejo svojih nalog.

Primerne vaje za ta razred nahajajo se v „Slovensko-nemški gramatiki“ v tretjem oddelku. Sme pa se proti koncu

leta vplesti tudi kak pregevor, kake mične verstice, ali tudi kako prosto pismice, kar učenci znajo in zapisujejo, ker to jih zeló mika.

Otroci, ki pridejo v tretji razred, se še malo zavedo v jeziku. Vse njih slovniške vaje in vaje v spisji obsegale so gole stavke; v tretjem razredu pa se razširjajo ti goli stavki z mnogoverstnimi skloni imen s predlogom in brez predloga, z lastnostimi, z okoliščinami kraja, časa, načina, vzroka in z drugimi določivniki. Vse te vaje drugega oddelka v „Gramatiki“ spremljajo primerne vaje v spisovanji, da se otroci vadijo misliti in da vnanje blago, ki so si ga pridobili po ogledovanji in po „Gramatiki“, tudi znajo sami rabiti.

Pri takih vajah se uri um, da je kaj; vender pa so otroci še preokorni v spisovanji. Samosvojno svoje misli zapisovati, to jim še ne gre, saj množini ne. Ne morejo se še prosto gibati; nekoliko jih motijo stavki, ki jih še ne znajo vezati, nekoliko so pa še preveč navezani na to, da posnemajo, kar drugi delajo, da govore, kar drugi govore in da pišejo, kar drugi pišejo. Učitelj naj tedaj podpira učence še zmirom na tej strani. Zapisuje naj poočitovaje stavke ali sostavke saj v začetku kake vaje prav na tanko. Po teh naj učenci izdeljujejo enake, ali naj jih saj prepisujejo. Tako podučevanje je tudi primerno za slabejše glavice. Kdor večkrat v mlin pride, prijema se ga polisa, če se je še tako otepa; ravno tako se otrok malo po malem uči, ako samo zglede prepisuje. Bolj razumnim otrokom je pa tudi po tem načinu njih delavnost neomejena. Vnanji uk stavi nam reči pred oči, pravilni jih pa vreduje, in iznajduje vedno nove resnice. Zamuda vnanjega uka se dá popraviti; če se pa otrok mlad vadil ni misliti, se učil ne bode tudi, kedar bo star. Iz tega je jasno, kako važna je vednost, prav podučevati.

Šola mora skerbeti za vnanji in pravilni napredek v poduku. Za prvo izbrati mora reči, ki so ali bodo otrokom potrebne in koristne; za drugo morajo se pa tako obdelovati, da se zraven ob enem tudi izobrazuje duševna umska moč. To je četrtega razreda poseben namen. Tudi pravila, ki se jih sme po drugih razredih zeló ogibati, kjer se jih otroci veči del le iz glave učé — dobijo tukaj svojo veljavo, kar se tiče izpeljevanja iz posamnih primer na splošnost, ali pravila obračati na druge primere, ker to posebno uri um.

Kakor cvetica iz semena kalí, poganja bilko, jo razvija in
24*

dozreva, ravno tako rastejo počasi in počasi duševne moči pri človeku — in mi tega ne vidimo, kedaj in kako. Dosti vna-njega blaga, dosti vaj v gramatiki, dosti berilnih spisov in njih razlaganja, tudi nekoliko iz številjenja po treh razredih — vse to je grelo glavice, da se je počasi zbujal in vterjal um. Otroci v četrtem razredu so odrastli prvi mladosti; čas je tedaj, da jih vadimo samosvojno misliti. Poduk v spisji v pravem po-menu začenja se tedaj še le v četrtem razredu. Vse dosedanje pisne vaje so bile bolj ali manj pisne, pravopisne in slovniške, tedaj kolikor toliko pripravljanje za pravo spisje.

Pred vsem morajo učenci vediti, kaj je, kaj ni — kaj more, in kaj ne more biti. Njih um mora biti toliko razsvitljen, da morejo samosvojno razsojevati — in to je delavnost duševne moči, brez ktere ni umnega sestavka.

Po mojih mislih prilikal bi se sledeči red oziroma na vaje v spisji v četrtem razredu:

a. Naštevati reči, ki spadajo v splošni zapopadek; n. pr.: živali: jelen, zajec, volk, lesica, serna, mravlja; muha, ovca, konj i. t. d. Domače živali: ovca, konj. i. t. d. Gojzadne živali: jelen, zajec, volk, lesica, serna. Vjed-ne živali: volk, lesica. Lovske živali: jelen, zajec, serna. Merčesi: mravlja, muha. — Učenci pa naj se tudi vadijo zapisovati, kaj more kaka reč biti in kaj ne; n. pr.: le-sica je žival; vsaka žival pa ni lesica.

b. Popisati kako reč po njenih delih in lastnostih (Merk-male).

c. Najditi in zapisati enakosti in različnosti dveh ali več reči.

d. Razločivno popisati kako reč; n. pr.: Klet je spodnji podzemeljski del hiše, odločen, da se notri hrani vino, zelje, krompir i. t. d.

e. Najditi in zapisati zapopadkom nasprotne zapopadke; n. pr.: življenje, smert.

f. Razlagati v pomenu podobne reči; n. pr.: kruh, hleb, kos.

g. Poiskati v stavku dvoumnost in popraviti njegovo nerazumnost.

h. Uganiti in razložiti kako zastavico.

i. Razlagati pogovore.

Vse te vaje razširjale bi se celega pol leta. Popisi zgo-

deb in druge opravilne pisma spadale bi v drugo polletje; učenci pa naj bi se toliko bolj vadili misliti in prevdarjati, kar je pri spisji zeló važno. Vsaki učitelj je že skusil in vé, da si, otrok ali odraščén človek, vnanjo obliko kakega pisma kaj kmali v glavo vtisne. Vse druga nadloga je pa notranja oblika t. j. misli in izraze vpodobovati in verstiti; to se pa potem ne dá popraviti, ako se otroci niso popred dostojno vadili. Znabiti bi se nam potem tudi ne očitalo, da morajo v zgornjih razredih učence v prostih stavkih vaditi, ako bi se mi pri prvih vajah v spisji kaj bolj mudili. Dasiravno take očitanja ne zadevajo vselej šole, ne učitelja — vendar je tudi velikrat poverhnost kriva pomanjklivega poduka in nevednosti učencev.

Po šolah na kmetih ni mogoče, da bi učitelj tako obširno in tako na tanko podučeval, ker v takih šolah čas ne pripušča tolikanj pravičnega odgojevanja, pa ga tudi takim treba ni, ki ne stopajo v višje šole. Dosti je, da si naberejo ved, ki jih bodo potrebovali, in da se jih učijo prav rabiti; za drugo jih bode učila skušnjà vsakdanjega življenja. Vse modrovanje v takih šolah bi bilo brez koristi. Poduk je tedaj tu bolj vnanji, dasiravno naj se gleda tudi tukaj na okoliščine kraja in časa, da se zbuja umska zavest.

Odbira naj si tedaj učitelj vaje v predpisani šolski knjižici, ali si naj pa poišče drugej primernih za svoje učence, posebno, ako so nekteri že odrastli posamnim razredom. Kopita narediti, da bi bile za vsako nogo prav, skoraj ni mogoče; ravno tako bi bilo prederzno, pravila vstanoviti, koliko in kako naj se podučuje v tem nauku v malih šolah. Vsak učitelj naj prevdari gledé na okoliščine, kaj in kako se dá po pameti dognati pri svojih učencih.

Pri vsakem podučevanju se človek nekoliko uči, če drugzega ne, saj, kako se sme, in kako se ne sme podučevati.

Povem naj, kako sem jaz ravnal pri spisovanji v takih šolah! Imel sem navadno tri razrede pred seboj. Kazavni poduk v prvem razredu in spisovanje z večjimi učenci; učil sem ob enem — ali prav za prav — kar sem bil odbral za spisje večjih učencev, bilo je to tudi kazavni uk za male. Naloga za vse učence primerna je bila navadno na tablo spisana, ko se je šola začenjala. Tedaj se je naloga perve pol ure ustmeno reševala, in mali učenci so marljivo odgovarjali, kar so vedili, sicer je povedal kaki večji nčenec, ali sem jim pa sam razjas-

noval, kar jim je bilo neznano. Pri vseh stopnjah najdil sem dosti prilike, malim in večjim razjasnovati kako reč in buditi jim v sercih dobre čutila. Posebno mikavne so bile basni in druge povesti, pesniško obdelane. Naj manjši učenci so se jih včasih, posnemovaje večje, od besede do besede zapomnili in z veseljem govorili. Nauki, ki so se naslanjali na take predočbe, so bili bolj mikavni, in ostajali so jim tudi bolj v spominu, kakor ko bi jih jim bil pokladal suhe; pri tem se je pa tudi obdeloval jezik, in se je s tem nekaj časa prihranilo. Koliko se dá pri pismih opravičnih in drugih govoriti o prijaznosti in poštenji! To pa pride za vse prav, in meni se zdi to tukaj bolj prilično, kot kje drugje, ker otroci tukaj djavno lahko pokažejo, kaj so si zapomnili. — Po tem so večji učenci zapisovali po ustnem vodilu, in sicer večji bolj obširno, manjši bolj posamno; ali pa so manjši prepisovali pesmi, basni i. t. d., da bi se jih domá iz glave naučili, in večji so to v prosto besedo ali na nemško prevajali, med tem, ko so se začetniki učili brati ali kaj družega.

Navadno imajo šole, kjer en sam učitelj podučujo, gledé na mladinsko izurnost dva oddelka; vendar pa mora učitelj poskerbeti, da otroci, ki so dalje v drugem oddelku in tedaj več umejo, dobijo tudi kaj novega in kaj več opraviti, sicer bi njih delavnost zaspala, in bi zgubili veselje do šole. Ravno tako pa mora učitelj skerbeti, da se nauki o pravem času spreminjajo, in se otroci nobenega ne prenajejo. To pa ni tako lahko, kjer en sam učitelj več razredov ob enem podučuje. Marsikaj je treba vplesti, kar se ne nahaja v šolskih knjigah, pa tudi marsikaj drugače vrediti, kakor imajo v glavnih šolah.

Še manj obširno se pa morejo vaje v nedeljski šoli verstiti. Tako pičlo število ur in druge okoliščine res ne pripuščajo tukaj nikakoršnega posebnega reda v spisji. Zapisoval sem svojim nedeljskim učencem prvo polletje bolj splošne vprašanja, n. pr.: Kakšna dobrota je zemlji solnce? — Kaj vse si išče človek iz zemlje in iz vode za živež? — Iz česa si ljudje napravljajo obleko? iz česa si narejajo narodi stanovanja? — kaj vse rabijo ljudje za svečavo? — Kakšno moč ima voda, kakšno pa ogenj in kako ju obračamo v svoj prid? — Kaj nam je znano od naših prededov? — kako bi se primerjalo zahajoče solnce umirajoči materi? — Kako je podobno naše življenje popotovanju? i. t. d.

Take vprašanja odgovarjali so nedeljci najpred ustmeno; treba pa je bilo marsikaj pomanjkljivega popraviti in marsikaj novega povedati, kar je bilo za nje zelo mikavno. Pogovori o vsakem posamnim takim vprašanji raztegnili so se tako, da so potem učenci celo uro imeli opraviti, preden so ga pismeno bolj ali manj obširno odgovarjali. Bilo mi je mogoče po tem načinu tudi v nedeljski šoli dva oddelka ob enem podučevati.

Drugo polletje kazal sem nedeljcem vsake baže pisma, kakor v četrtem razredu, le bolj za navadno življenje.

Tako vpeljeval sem mladenče in deklice v pozneje življenje. Blagor mu, kdor vse prav umé, in ravná po pameti!

Podlaga vsega uka je kazavni poduk. S poznavanjem reči širi se razvid človekov, in ž njim raste zmožnost jezikova; z ravno tem uri se um in pamet.

Ker je pa vse človekovo prizadevanje brez blagoslova od zgoraj prazno in brez vspaha, navdaja naj tudi ta nauk kersanski duh. Kedar otrok ogleduje reči, ozira naj se na stvarnika, ki jih je vstvaril človeku v prid, in jih tako modro ohranjuje; človek naj se varuje, da ne zaničuje božjih stvari, temveč obrača naj jih po pameti v svoj prid; človek naj spoznava veliko svojo prednost pred vsemi drugimi stvarmi; on naj se ne zmišljuje, kako bi svojemu bližnjemu delal nadlego in nepokoj, ampak obrača naj svoj um in svojo pamet v čast in slavo, Njemu, ki ga je tako lepo olepšal.

Pomenki

slovenskem pisanji.

XLIX.

U. Poljaki, njihovi sosedje! To je soseska, da se smili Bogu! Ne vém, kateri delajo z besom in kateri z desom; to pa vém, da slovanska vzajemnost, ktere se nekteri tolikanj bojé, že tukaj v šibre gré!

T. Smešno pa resno je, da je nekdo razlagal ime Rus iz lat. „rus ruris“, in tedaj bi pomenilo to, kar pomeni ime Poljec, Poljak, Poljanec, Poljanin, ali tudi Lech, Leh, pod katerim se i Poljaci razumevajo, in Miklosič ima pri obeh (Poljak' in Lqh') lat. polonus!

U. V kateri razmeri ste imeni Leh in Poljak?

T. Pervo je obširnije. Glasi se Leh (lječ), mn. Lesi — Lehové, po Nestorju Ljach, Ljasi — chowe (cf. miasto n. město). Imenovala so se tako posamne osebe, rodovine ali družine, in tudi ljudstva. Lēh (lat. lechita) je to kar zeman (zemljan, zemljak, Edelmann mit Grundbesitz). Izpeljuje se iz léha lat. areola *πρασία*, agellus (Ackerbeet, Ackerlehen), in pomeni skorej to, kar zaznamnja Poljec, Poljak. Zdi se mi, da Madjar, Vlah, Turk, Grek Poljaka imenuje Leha (*Λεχός*, *ὀμιλεῖ λεχικά* govori poljski). Zanimljivo je, da se v ruskih knjigah, namesti lješ'ský ljaš'ský velikrat najde ljadský, ljacký; in v nekterih Lest'ko nam. Lješko (Šaf. II, 38. prim. Jezičn. III, 3.).

U. Pri nas vemo le za Poljca ali Poljaka, za Leha pa ne. Zakaj pišejo nekteri Polak - aci?

T. Nekdaj so pisali razno: Bolani, Polani, Pulani, Bulani iz got. Bulanes, Poloni, Polonia („Inter alpes Huniae et oceanum est Polonia, sic dicta in eorum idiomate quasi Campania“, pravi Gelazi iz l. 1211), Poljane (Nestor). Prava in domača oblika je Poljanin - énin, mn. Poljane - éne. Severni Slovani p. Čehi, Slovaci, Poljci sami pišejo Polak - aci, toda v starih knjigah te oblike ni. V jugoslovanskih jezicah se sploh bolje podá Poljec, Poljak, ker pišemo tudi polje, poljane itd.

U. In poljanci ali prebivavci ravnega polja so Lehi, kakor piše Terstenjak v „slovensko - horvaški povesti o Čehu, Lehu in Mehu, kjer pravi (Nov. 1858): Čeh je „heros eponymos“, — mythiški očak (Stammvater) naroda, kateri je nekđaj stanoval po čehih (prebivavci čehov, kekov, kučajev, cacuminum); Leh pa je mythiški očak naroda, kateri je nekđaj stanoval po lehih (lehah, prebivavci ravnice, polja, camporum), in Meh je mythiški očak naroda, kateri je nekđaj stanoval po mehah (hribih, bregovih).

T. Vendar pravi ondi naš Davorin: „Jaz te tri očake — Čeha, Leha, Meha — imam za mythiške osebe, akoravno so iz njih izpeljani rodovi zgodovinski“. Med temi so zvonec nosili in ga še nosijo Čehi, torej na koncu svojih letošnjih pomenkov še o njih ktero reciva!

L.

U. Zvonec med vsemi narodi slovanskimi nosijo Čehi, — imajo pa tudi vrat za to!

T. Res, vertiti in obračati se znajo, da malokteri tako, — in kar se je oporekalo nekđaj Kranjcem, veljá vzlasti od njih, namreč: „Kam Čeh ne pride!“

U. Po vsem svetu gré, in sej pravijo, da so Kolumbu v Ameriko prišlemu že Čehi prigodli naproti! — Od kod so prišli neki v svojo sedanjo lepo domačijo?

T. Iz Hrovatije, pravijo nekteri, toda iz ktere — to še ni prav dognano. Večidel učijo, da iz severo-vzhodnje za Tatrami; slovensko-hrovaška povest pa je, kakor si prej omenil, da so došli od juga, iz nekdanjega Ilirika.

U. Slovenci pripovedujejo tako, pa kateri?

T. Bohorič že enako govori; za sti smešno je pa, kar piše sloviti otec Marko, ki pravi, da se je staroslovenski jezik nekđaj zval ilirski, da bi se veči del sveta smel zvati Ilirija, da so Slovani selili se iz Ilirije proti severju in vzhodu — vse križem. V predgovoru svoje prve slovnice govori o tem, in beri nekoliko od tega, da vidiš, kako prebrisan jezičnik je bil Pohlín!

U. »Alle diese Ueberwanderer haben Dalmatien und das sogenannte Illyrien bewohnt. Daheraus ist Czech der Böhmen, und Lech der Pohlen, Stammvätter gezogen, und wehrend des Zugs haben sie überall Leute ihrer Zunge, und Orte ihrer Sprache als Zeugen ihres Dagewesens zurück gelassen, auf daß die Ueberwanderung, die Gemeinhabung, und Verständniß der Landsmannhaft nicht unterbrechen möchte. Und so wurden sie insgemein Illyrier oder Slaven, oder sonderheitlich hier Crainer, Kraynzi, in dem Dalmatien am nächsten gelegenen Lande wohnende, dort Wenden, oder Windische Slovenzi: das ist: die glorreichen; itzt Slavonier Saklavoni Sklavoni: die Feindwürger; itzt Mährer Moravzi die Bezwinger; bald Böhmen Bojemi die Fürchterlichen; bald Pohlen Pojlaki die Feldlägerer, und wieder anderstwo Bayerling Vojari die Feldfürsten; wieder anderstwo Pomerer Pomurjani die Seevölker; und so anderstwo Moscoviter Moshkowiti Klopfnänner, und Reuffen Reffajeni die Zänker, oder weit ausgebreitete u. s. f. benamset«. (Vorr. 7.)!

T. Bohorič pa piše: »Mofhi, à Mosh, quod virum significat appellatur. Ruteni seu potius Rufsi, volunt, quasi Rossojeni, id est, disseminati, dici. Poloni à pojle, hoc est, a campo nomen habent. Bojemi ab Boj, quod bellum notat, dicti, vnde etiam Bavari, id est, Bojari vel Vojari, id est, duces. Moravi a flumine, Morava«. —

U. V teh rečeh je, kakor v marsikteri povestnici, toliko razlike, da človek na zadnje skorej ne vé, kaj je pravljica, kaj pripovedka, kaj zgodovina. — Kakor Poljaki, imajo tudi Čehi dvojno ime: Böhmen (Pemaki, Pemci) in Čehi.

T. Pervo je vnanje ali tuje, posneto po Bojih, v kterih deželo so se naselili Čehi, ter imenovali po tem Böhmen (Bojohemum, nem. Bojenheim, Böheim, Böhmen). Pisani so v starih listinah tudi Bohemi, Behemi, Boemi, Beemi, Boemanni i. t. d. — Drugo pa je notranje ali domače, slovansko: Čeh (Czech) in Čah (Czach, prim. Ljach), mn. Čechowé, slov. Čehi, Česi ali Čehovi, dežela Čechy, česka země, čes'skij, češska i. t. d. Zastran oblik česko in češko glej Jezičn. I, 13.

U. Večidel se bere, da se imenujejo tako po Čehu, svojem vojvodu; vendar kaj neki pomeni ime Čeh?

T. Šafařík misli, da je bilo to ime najpred splošnje ali občno, potem še le posebno in narodno. Dobrovski ga je izpeljeval iz glagola čnu, četi (čati, čal t. j. počnu incipere), češ, da so Česi čeli t. j. začeli se seliti prvi ter so peljali seboj druge Slovane, poslednjič Sileze (po — sléze), kar pa ni res niti besedno niti djansko. Ravno tako Kollarju ne more obveljati izpeljava iz stebila těch (po-těcha, útěcha). Tudi se ne da poterditi, da bi Čah (n. Čeh) bilo razlagati iz čaju (spero, expecto), kakor se reče čekam n. čakam, Česlav n. Časlav. Celo neprimerno je strinjati s tem imenovanjem besedo čechel (sudarium).

Čehi so prebivavci čehov (cacuminum) t. j. hribovci, bregarji, je pisal l. 1858 Terstenjak. Poprijel ga je zavoljo tega nekdo v českem časopisu „Lumiru“, nezadovoljen z njegovo izpeljavo imena Čeh. Na to mu odgovori verli Davorin v Nov. l. 28. ter na koncu pravi: „Čeh more tudi pomeniti 1. prebivavca špičastih bregov, 2. svobodnega moža, kateri je smel dolge lase nositi = hazdiggs, 3. potomka Čeha, kateri si je ime pridjal po solnčnem bogu, bogu pastirjev, in Čehi so gotovo poprej bogate čede redili kakor so postali slaven „Kulturvolk“. Vendar, ker Leh pomenjuje prebivavca leh, Meh prebivavca mogov = mohov = mehov, mohye, magur, tedaj Čeh pomenjuje tudi prebivavca ostrih gor, in česka beseda Čechman (po obliki kakor slov. racman, purman), ktera izrazuje vruga, hudča, izvorno tedaj pomenjuje ali bitje z ostrimi kremplji ali kodrastimi lasmi, ali pa bitje, ktero skita po čehih, to je špičastih bregih, kamor narodne povesti rade hude duhe postavljajo“.

U. Meni se zdi, da se tudi marsikteri jezičniki skitajo po hribih in bregovih v hudih duhovih! — Govorila sva od po-

vesti, o „Čehu, Lehu in Mehu“, da so bili trije bratje in očaki treh slovanskih rodov; pa se pripoveduje tudi „o Čehu, Lehu in Rusu“, da so bili bratje in začetniki narodov, kateri se še zdaj po njih imenujejo.

7. Pripoveduje se tako, da se kaže sorodovina in bratrija med temi tremi slovanskimi narodi (vid. Stanislav Zaránski), med kojimi pa še — žalostna jim majka! — pravega pobratimstva ni. Da bi pač bilo skoro pobratimstvo pravo, po veri v duhu in v resnici, ne le med Čehi in Lehi, Serbi in Sorbi, ampak tudi med Rusi in Bulgari, Hrovati in Slovenci Poljaki in Slovaki, ker vsi smo Sloveni — Slovani!

Iz dnevnika nekega starega učitelja.

6. aprila. Neka poglavitna naloga vsakemu, posebno pa mlademu učitelju je, da si vstanovi pravi značaj. Učitelj stori več s tem, kar je, kakor pa s tem, kar vé in zna. V tej reči naj huje grešé nektere učiteljske pripravšnice, ktere nastopnim učiteljem vse kažejo, le tega ne, kar jim je naj potrebneje, namreč, da bi jim vterdile pravi značaj, brez kterega ne shaja noben pošten človek, naj menj pa učitelj in odgojnik v sedanjem času.

7. aprila. Moje geslo je: Vse za Boga in domovino“.

8. aprila. Danes sem v neki slovniški knjigi bral, kako različne ljudstva poprašujejo, kako je komu. Stari Cicero je začenal svoje pisma: „Si vales, bene est; ego valeo“. To se pravi: „Kako se imaš? če se ti dobro godí, je prav; jaz se imam dobro“. Ako pa se to poslovenja po prvem viru, se reče: „Kako si močan? če si močan“ i. t. d. Moč in osebna hrabrost je pri Rimcih naj več veljala, ker so bili vojaško ljudstvo. — Francozi vprašajo: „Comment vous portez-vous?“ To se reče od besede do besede: „Kako se nosite (držite)?“ Če kdo ni popolnoma zdrav, ali če ga kaka druga nadloga tare, se ne more ravno nositi. Iz tega se vidi, koliko Francozi gledajo na vnanje obnašanje. — Anglež ima malo besedi, in pravi: „How do you do?“ To se pravi po naše: „Kako je kaj kupčija?“ To kaže, kako je Anglež vez zamaknjen v trgovstvo in obertnijstvo. Če se mu le kupčija dobro odseda, mu je vse prav. — Ko premišlujem take različne misli in značaje, se ni-

kakor ne čudim, zakaj je tudi med posamnimi ljudmi kolikor glav, toliko misel.

Podučno berilo za mladost.

XII.

Naravoslovje.

7. Elektriika.

Že dolgo pred Kristusovim rojstvom so Greki poznali kamen jantar, ki so ga imenovali elektron. Zasedili so, da ima ta kamen v sebi tako moč, če se dergne, da na se vleče reči, in jih zopet odganja. Pozneje se je zapazilo, da imajo tako moč tudi druge reči, če se dergnejo. Moč tedaj, ktera reči k sebi vleče in jih zopet odganja, se imenuje elektriika; reči pa, v kterih se zbuja ta moč, so električne reči. Mnogo reči pa je, v kterih se ta moč ne zbudí, akoravno se dergnejo; imenujemo jih neelektrične reči, h kterim se prištevajo posebno rudnine. Ako zeló dergneš steklo ali smolo v tamí, se ti prikaže na teh rečeh nekaka svitloba; in če se take dergnjeni reči pritakneš s perstovim kolenčkom ali z kako rudninsko rečjo, se uterne živa električna iskrica, ki tudi nekoliko terkne in v perst zbode. To dela elektriika. Ta električna moč pa se tudi rabi pri telegrafu ali daljopisu. Po dratu, ki je napeljan pri cesti od mesta do mesta, šine kakor blisk električna iskrica, in po posebni napravi naznanja besede. Tako gre novica v enem trenutku po 40.000 milj daleč. Kar pa je pri električnih rečeh v mali meri, se godí v zraku o hudem vremenu v veliki meri. V različnih soparjih, ki so v zraku, se nabere toliko elektrike, da se nam kaže v blisku in gromu. Včasi električne iskre švigajo iz enega oblaka v drugega, in takrat pravimo, da se bliska; ako pa udari taka iskra na zemljo, pravimo, da treši ali da je strela udarila. Strela vleče naj raji v visoke reči, v zvonike, visoke hiše in drevesa. Kedar švigne električna iskra ali kedar se zabliskne, tudi zagermi; vendar ker se svitloba hitreje razširja do naših očí kakor glas, zato vidimo poprej blisk, in slišimo pozneje germenje. Blisk in germenje je božja dobrotá, akoravno se ga bojimo. Po blisku in germenju je zrak bolj čist in zdrav in zemlja bolj rodovitna. Blisk in strela pa se

tudi po napravljenem strelovodu lahko vjame in odpelje po železni šini v zemljo, da nikomur ne škoduje.

Novice.

Iz Trsta. „Ilirski Primorjan“, podučiven, omikaven in kratkočasen list za slovensko ljudstvo. — Tako bi se imenoval list, ki bi ga jest rad na svitlo dajal v prihodnjem letu vsak mesec dvakrat na eni poli čednega popirja. Plačilo bi znašalo zanj v Trstu in v njegovi okoliči le en goldinar in dvajset soldov na leto, tedaj 10 soldov na mesec in 5 soldov za vsak list posebe, zunaj Trsta in njegove okolice pa 1 gold. in 44 sold. na leto, ali 12 soldov na mesec in 6 soldov za vsak list posebe. Pač majhen strošek!

Njegov zapopadek bi se natančno in ojstro ravnal po razumni moči, in pa po pravi potrebi našega ljudstva. Pisal bi se prosto, sicer pa v čistem slovenskem jeziku, bistro, razumljivo in primerno naravi našega lepega, gladkega in bogatega jezika, kakor se tudi spodobi. Kar se tiče državnih reči ali politike, bi se govorilo le o tem, kar je bolj znamenitega in znanja vrednega, pa vselej prav jasno in po domače. Objavljale bi se marsiktere novice, važniše, podučivne in tudi kratkočasne, pa ne predolge pripovedke in pesmi nove in pa tudi stare našemu ljudstvu morda še neznane. Pisalo bi se večkrat o poljedelstvu, gospodarstvu, obrtništvu, zdravstvu, popravljenju našega, tu in tam še zmirom spačenega jezika, kakor tudi o cerkvenih in šolskih zadevah i. t. d. Bolj važne reči, ki jih ljudstvo težko razuméva, postavim, natorne (naravne) prikazni, ena ali druga važna in koristna znajdba, in še drnge, bi se razjasnovale na tanko v primernih vprašanjih in odgovorih, to je v dvogovorih med nekim učenim gospodom (Slavoljubom) in med neučenim, pa radovednim kmetom (Metevžem), ktereга bi uni lepo podučeval. — Po tem takem bi se ta list lahko rabil ob priložnosti tudi v šolah, zlasti nedeljskih, in bi sploh bil pripraven za več odraščeno mladino — to nado naše prihodnosti.

Ker pa izdavanje omenjenega lista mi je le mogoče, ako se preprij oglasi zadostno število bravcev (čitateljev), da se opravljajo stroški, se čutim prisiljenega iskati in zagotoviti si prej po njih zdatne podpore, da ne delam v en dan ali na srečo, in pa morebiti — sebi v škodo. Ljubi domorodci! vtisnite si dobro v serce, kar sem dozdej rekel. (Gotovo! Vr.) Premislite dalej, da po nesreči med našim ljudstvom še premalo, in po nekih krajih clo prav nič se ne bere sedanjih slovenskih listov in kakih si bodi drugih spisov ali knjig (uzroki te žalostne prikazni so razni, pa dobro poznani in očividni!), in pa da zlasti ravno zategadel še vedno temá nevednosti v važnih zadevah obdaja in zagrinja kmete našega slovenskega naroda. Prevdarite, vas prosim, vse to, in premislite poslednjič tudi, da se mora zares vsakemu Slavjanu žalostno pozdevati, ako vidi, da v tukajšnjem mestu, ktereга imé je pač slavjanskega izvira, in ktereга okolica je čisto slovenska, ravno kakor so tudi meječe se ž njo bližnje dezele, izhaja mnogo listov

v raznih jezikih, da pa tu v kakem slavjanskem še enega ni! Al ni to morda velika sramota za Slavjane sploh, in pa posebno za Slovence tržaške okolice? Kolikokrat se je sicer že govorilo o tej gotovo tehtni zadevi, in vendar do zdaj je bilo po nesreči vse — zastoj! Ljubi domorodci! podpirajte me, in po tem napredek naše narodnosti, da se izpolni v omenjenem oziru moja, in pa želja še tudi drugih tukajšnih Slovencev. Naročite se tedaj, iščite še drugih naročnikov, in dajte mi jih pa brž ko bo mogoče na znanje. (Pisma se bodo oddajale za-me v Trstu pod napisom: „Giovanni Piano presso il famiglia della Scuola maschile all' Acquedotto“, ali pa „in casa Svetina N. 28 I. piano Via Farnedo in Trieste“. Pošiljajte mi, če je le mogoče, tudi kak primeren sestavek, zlasti kako lepo pripovedko, kako važno novico, kako posebno pesem, ki se poje med ljudstvom, ali kaj družega, ki bi vtegnilo zanimati bravece. — Prosim tudi ob enem, naj se mi naravnost, in brez nobenega pomislika pové, če bi se v listu kake reči pogrešalo, da se temu v okom pride. Vam se priporočam. — Z Bogom!

Ivan Piano,

Senožecan, učitelj v tržaški okolici.

Iz Teržlóa. (Slavnemu deželnemu zboru in ljudskim učiteljem v prevdarek.) Sveto leto je in sveti adventni čas, čas, da si nabiramo nezvenljivih zakladov. Kakor je že v stari zavezi v svetem letu sila pojenjala in se sprava povsod oznanovala, tako naj bi zasvetila tudi že skoraj našemu šolstvu mila zarja boljših časov; gotovo si želi vsak učitelj manj ali več kakega polajšanja, poglobljša ali kake podpore, ki je še do zdaj pa brez vspeha pričakuje. Kar se do zdaj ni moglo ali ni vedilo na bolje obrniti, je pa zdaj prav lepa prilika, da se po zgledu sosednjih dežel tudi nam učiteljem kaj dá; v ta namen naj bi se s posebno prošnjo do deželnega zbora obrnili, naj bi nam on pripomogel do tiste dobe samostalnosti, da bo ložeje dihala šolstvo sploh in učiteljstvo posebej.

In s tem si slavni deželni zbor lahko postavi naj gotovši spominek, ki ga bo na veke slavil.

Koliko prosto diha učitelj, vsak zvé, če položi roko na serce, ki ima opraviti s terdim kmetom, gosposko in pri vsem tem še z vsakdanjimi težavami, ki mu jih vzrokuje pičla, negotova plača in dragi časi. — Pri tem pa naj bolj veljá: „kjer ni tožnika, tudi ni sodnika“.

Da se naša reč kaj zboljša, prosimo in terkajmo neprenehoma, sej: „kdor sprosi, svobodno nosi“.

Prošnja naj bi obsegala nekako sledeče točke in po okolnostih kraja še kaj več, sej vsak kraj ima posebne potrebe in pomanjkanja:

1. Naj bi slavni deželni zbor poskerbel, da bi se saj tam, kjer se več ko eno uro podučuje v nedeljski šoli, določila in dobivila primerjena plača.

2. Naj bi se šolski denar (Schulgeld), kjer drugače ni mogoče plače določiti, pri davkarstvu pobiral in učiteljem izplačeval. —

3. Naj bi biro, kjer bi le moč bilo, spremenili v denar in pri davkih odrajtovali, da ne bo učitelj berač še za naprej, kakor je bil do zdaj.

4. Naj bi se poskerbelo, da bi se denar, ki ga sim ter tje učitelj sam more od hiše do hiše pobirati, davkom prištel, da bi bilo tako pomagano učitelju in srenjčanom.

5. Naj bi se meznarija kolikor moč ločila od učiteljstva, da učitelj ostaja pri svojem opravilu.

6. Naj bi kolikor moč kmali preskerbeli tam, kjer še trije učitelji učijo v glavni šoli, da še četerti pride na svoje mesto.

7. Naj bi šolsko poslopja imele tudi stanovanje, kjer ga še ni in zraven primeren vert, da bi se mladina mogla djansko podučevati v sadjoreji, in da bi učitelju ne bilo treba stanovanja drago plačevati in daleč v šolo capljati.

8. Da bi bili učitelji zares národní učitelji, naj bi se tudi mislilo na „učiteljsko semenišče“; učitelji bi bili boljše podučeni in bi z dušo in s telesom živeli za šolstvo, da bi narod potem zmiraj bolj napredoval in se likal.

*L. Knific. *)*

Iz Polhovega gradca. — V predzadnjem listu „Uč. Tovarša“ smo brali dopis iz Zagreba, kateri mora vsakega učitelja zeló veseliti, ako ima le količkaj blagega sočutja do svojih sosednih sobratov. — Tamošnji učitelji so tedaj vstanovili lepo društvo, kakoršnega tudi slovenski učitelji že imamo; toda mnogo imamo še učiteljev, ktere še ni pregrela ljubezen do te dobrotne naprave. — Nekteri pravijo: „Jaz bi pristopil k tej družbi, pa kako, sej ne vem, kako je ž njo“. — Drugi zopet smehljaje pravi: „Kader se bom oženil, bom pa koj pristopil“. — Tretji se opira na §. 297. politič. šolskih naredeb, kateri vdovam in sirotam zagotavlja primerjeno podporo. —

Še veliko bi lahko povedal, pa dobro vém, da tudi ti, „Tovars“, si že marsikaj tacega slišal, — hočem tedaj samo še neki primirlej povedati. — Pretečeno poletje sem obiskal nekega oženjenega učitelja. Pogovarjali smo se o eni in drugi reči, in tako pride tudi govor od naše „družbe“. Učiteljeva žena me popraša: „Prijatelj! koliko ste že plačali v to družbo“? Odgovorim ji: 44 gl.! Žena se na ta moj odgovor silno začudi, in pravi: „Jaz pa bi bila za taki denar raji kupila dva debela prešiča!“ — Odgovoril sem ji kratko in dobro, ali poboljšal je vendar le nisem. Kaj praviš, „Tovars“, k takemu govoru? *) — Taki ljudje skerbé le za en dan naprej, za prihodnost pa čisto nič! —

Gradaški.

Iz Ljubljane. Na vrata nunskega samostana je letošnji Miklavž prinesel obleke za ubožne učenke. Bog daj, da bi bilo še veliko takih usmiljenih Miklavžev!

— V Četertek 7. t. m. je Njih eks. novi c. k. deželni poglavar sprejemal ljubljanske učiteljstva, in je živo kazal, da je prijatelj šol in učiteljev. Slava!

— G. Fr. Gerbec, je zložil in v Pragi dal natisniti tri lepe božične napeve, ki so naprodaj pri Giontinitu in Kremžerju po 25 kr. Kdor hoče o božiču kako novo zapeti, naj jih kupi! —

*) Res je, če ne bomo vedno terkali, se nam ne bo odperlo. „Kdor je silen, naj več dobi“. Potrudimo se!

Vredn.

*) „Bob v steno.“

Vredn.

Premembe v učiteljskem stanu in razpis službe.

V ljubljanski škofiji. G. Ferd. Götzl, učitelj pri sv. Petru v Ljubljani, je šel v pokoj, in na njegovo mesto je postavljen g. Janez Volc, zač. učitelj na Berdu, — na Berdo pa pride g. France Gollmaier, poterj. pripravnik. — Za terdno so postavljeni g. g. učitelji: Vincenc Levstik na Dobrovi, Leopold Božič v Polhovem Gradcu, Janez Mandelc, dekliski učitelj v Kamniku in Janez Škerbinec v Dolu.

G. Anton Hribar, učitelj v glavni šoli v Vipavi, je dobil učiteljsko službo v normalni šoli v Gorici, in ta služba v Vipavi je razpisana s 330 gold. letne plače. Prošnje za njo naj se ravnaajo na sl. c. k. deželno vlado, in naj se oddajajo do 10. jan. 1866 l. pri preč. konzistoriju v Ljubljani. Prosivec mora znati tudi orglati.

Pri jaslicah.

K tebi pridem, milo Dete,
Ki na svet se nam rodiš,
Poljubujem jasli svete,
Kjer pohlevno zdaj ležiš.

Kak bi vredno tebe hvalil,
Kaj podelil ti za dar?
Serce bom ti vse podaril,
Ne zaverzi ga nikar!

Sprejmi, prosim, serce ubogo,
Ki ti ga darujem zdaj,
Stori, da bo teb' podobno,
Tvoja last na vekomaj!

Zahvala in vabilo „Učiteljskega Tovarša“.

Z današnjim listom „Tovarš“ dokončá svoj peti tečaj. Priserčno se zahvaljuje vsem svojim dosedanjim milim podpornikom, in prosi, da bi ga tudi v prihodnjem letu ne zapustili, ter ga prijazno sprejemali; obéta, da bo vedno spolnoval svojo dolžnost, ter skerbel za dobro národno šolo, za domačo izrejo in sploh slovenstvo. Če pa pri vsi svoji dobri volji vendar do zdaj še ni mogel vsem vstreči, naj mu tudi nasprotniki prizanašajo in v novem letu bratoljubno v roko sežejo. „Zedinjena moč je zlat obroč“. Z Bogom! Tovarš veljá za celo leto 2 gl. 50 kr., za pol leta pa 1 gl. 30 kr.

Listnica. G. J. R. v Šentj.: Hvaležni vam bomo za lepe napeve, če nam jih pošljete, toda sedaj jih še ne moremo prilagati; pa pozneje več.

 Pridjan je zavitek in kazalo.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.